

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จักรวรรดินิยมญี่ปุ่น คือ ความเคลื่อนไหวในการขยายอำนาจการปกครองของญี่ปุ่นไปยังดินแดนของชาติอื่นเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงของชาติ และเกียรติภูมิของชาติ สืบเนื่องมาจากเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ด้วยการถูกบังคับให้เปิดประเทศและญี่ปุ่นต้องยอมทำสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับประเทศตะวันตก ทำให้ญี่ปุ่นได้มีการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปประเทศเป็นการใหญ่ในสมัยเมจิ (Meiji, ค.ศ. 1868 - 1912) ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการทหารตามแนวทางตะวันตก ซึ่งญี่ปุ่นก็ประสบความสำเร็จไม่เพียงแต่สามารถนำประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก แต่ญี่ปุ่นยังสามารถก้าวขึ้นเป็นชาติจักรวรรดินิยมที่ทัดเทียมกับมหาอำนาจตะวันตกในที่สุด

การขึ้นมาเป็นชาติจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นในครั้งนั้นประกอบด้วยปัจจัยส่งเสริมหลายประการอันเป็นผลมาจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (Modernization) และ สถานการณ์ระหว่างประเทศในขณะนั้น (Beasley, 1991, p. 27) ได้แก่ ประการแรก คือ การเติบโตของอุตสาหกรรม ทำให้ญี่ปุ่นต้องแสวงหาแหล่งวัตถุดิบและตลาดเพื่อระบายสินค้า ประการที่สอง คือ อำนาจของทหารญี่ปุ่น ที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นให้ทำการขยายดินแดน ประการที่สาม คือ ความขัดแย้งภายในการเมืองญี่ปุ่นส่งผลให้รัฐบาลญี่ปุ่นต้องโน้มเอียงไปในแนวทางใช้นโยบายกับการรุกรานเพื่อนบ้าน เพื่อลดกระแสความตึงเครียดทางการเมืองของญี่ปุ่น ประการที่สี่ คือ อัตราการเติบโตของประชากรญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ภาคเกษตรกรรมยังล้าหลังไม่สามารถเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอกับการขยายตัวของประชากรได้ (ฮิวจ์ บอร์ดัน, 2526, หน้า 206-211) ทำให้รัฐบาลมีนโยบายแสวงหาแหล่งอยู่อาศัยและระบายผลเมือง ประการที่ห้า คือ ความสำเร็จจากการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างชาติ (ค.ศ. 1894) ทำให้ญี่ปุ่นมีความพร้อมในการแสดงบทบาทนักจักรวรรดินิยม เพื่อเป็นการกอบกู้ศักดิ์ศรีของตนคืนมา ประการสุดท้าย คือ การขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก เป็นแรงกดดันและเป็นแม่แบบในการดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น เพื่อที่จะได้การยอมรับการเป็นชาติที่ทัดเทียมกับมหาอำนาจตะวันตก

สำหรับแมนจูเรีย (Manchuria) เป็นดินแดนส่วนหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน และเป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Young, 1874, p. 64) ต่อการขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ด้านการเมืองนั้น แมนจูเรียเป็นปรากฏการณ์แรกในการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นเข้าสู่จักรวรรดิจีน ส่วนด้านเศรษฐกิจนั้นแมนจูเรียเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร ถ่านหิน น้ำมัน เหล็ก และถั่วเหลือง ซึ่งเป็นที่ต้องการของญี่ปุ่นในการขยายการเติบโตทางอุตสาหกรรม ดังนั้นญี่ปุ่นจึงต้องการใช้แมนจูเรียเป็นแหล่งวัตถุดิบ ตลาดระบายสินค้า รวมทั้งระบายผลเมืองของประชาชนญี่ปุ่น จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นได้พยายามอย่างเต็มกำลังในการเข้าครอบครองดินแดนบริเวณนี้ให้สำเร็จ กล่าวได้ว่าการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นเข้าไปสู่ดินแดนแมนจูเรียของจีนเป็นไปตามลำดับการเกิดและผลของเหตุการณ์นับตั้งแต่ ค.ศ. 1895 จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1945 สามารถแบ่งระยะของการพัฒนาการได้ดังนี้

ระยะที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1895 -1918 เป็นระยะแรกของการที่จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นพยายามแสวงหาเขตอิทธิพลเป็นของตนเองเพื่อก้าวขึ้นมาทัดเทียมกับมหาอำนาจตะวันตก โดยญี่ปุ่นเริ่มต้นความสนใจดินแดนแมนจูเรียบริเวณแหลมเหลียวตง (Liaodong) เมื่อประสบชัยชนะในสงครามจีน-ญี่ปุ่น (The Sino - Japanese War, ค.ศ. 1894 -1895) จึงพยายามเรียกร้องขอสิทธิในดินแดนดังกล่าวจากจีน แต่ญี่ปุ่นต้องเสียโอกาสการมีเขตอิทธิพลบนแหลมเหลียวตง (ดินแดนส่วนหนึ่งของบริเวณแมนจูเรีย) ตามสนธิสัญญาสงบศึก (Treaty of Shimonoseki) หลังจากถูกสามมหาอำนาจตะวันตก (ฝรั่งเศส เยอรมนี และรัสเซีย) แทรกแซง ทำให้ญี่ปุ่นต้องยินยอมสละสิทธิให้ดินแดนดังกล่าวและยอมรับผลประโยชน์เป็นตัวเงินแทน (Beasley, 1991, pp. 56-59)

ต่อมาผลของสนธิสัญญาปอร์ตสมัท (The Treaty of Portsmouth) ที่ญี่ปุ่นทำกับรัสเซีย เพื่อยุติสงครามใน ค.ศ. 1905 นั้น ได้ระบุให้ญี่ปุ่นเข้าแทนที่ผลประโยชน์ของรัสเซียในดินแดนแมนจูเรียได้ ญี่ปุ่นจึงได้รับโอนสิทธิเข้าดินแดนแหลมเหลียวตง และสิทธิในกิจการทางรถไฟสายแมนจูเรียได้ช่วงเมืองปอร์ตอาร์เทอร์ (Port Arthur) ขึ้นไปจนถึงเมืองชางชุน (Changchun) (The Russo-Japanese War Research Society, n.d.) แต่โดยสัญญาเดิมมีอายุของสัญญาถึง ค.ศ. 1923 เท่านั้น ญี่ปุ่นจึงมีความกังวลใจอยู่ตลอด ดังนั้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ขณะที่ประเทศตะวันตกกำลังติดพันการรบในฝั่งตะวันตก ญี่ปุ่นเห็นเป็นโอกาสเหมาะจึงยื่นข้อเสนอ 21 ประการ (Twenty-one Demands) ใน ค.ศ. 1915 ต่อจีน มีผลให้ญี่ปุ่นสามารถขยายสิทธิทั้งสองออกไปเป็นเวลา 99 ปี และมีสิทธิในการก่อสร้างทางรถไฟในแมนจูเรียด้วย (First War .com, 2002)

ในช่วงแรกของการดูแลผลประโยชน์ในแมนจูเรีย ญี่ปุ่นได้ตั้งผู้ตรวจการใหญ่เป็นผู้ปกครองสูงสุด มีอำนาจปกครองทั้งกิจการพลเรือนและทหาร ญี่ปุ่นได้จัดตั้งบริษัทรถไฟสายแมนจูเรีย (The South Manchuria Railway Company) ใน ค.ศ. 1905 ขึ้นเพื่อดูแลผลประโยชน์ในกิจกรรมอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น เหมืองแร่ เกษตรกรรม การค้า เป็นต้น (Hunter, 1984, p. 212) โดยมีกองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้ให้การอารักขา บริษัทฯได้เข้าครอบครองที่ดินตามแนวเส้นทางรถไฟ และขยายขอบเขตจนกิจการเติบโตขึ้นอย่างมาก

ระยะที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1919 -1930 หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ โดยหันมาให้ความร่วมมือกับนานาชาติ จึงมีการทำสนธิสัญญาเก้ามหาอำนาจ (The Nine Power Pact) (The Russo-Japanese War Research Society, n.d.) ใน ค.ศ. 1922 เพื่อประกันอธิปไตยของจีนว่าไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งเข้ายึดครองประเทศจีนเพียงผู้เดียว แต่จะต้องเปิดโอกาสให้มีการค้าขายกับจีนอย่างเท่าเทียมกันโดยที่จีนยังคงมีอธิปไตยของตน ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะยึดมั่นในการให้ความร่วมมือกับนานาชาติแต่ก็ยังคงถือหลักการสำคัญคือผลประโยชน์ของชาติเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ประกอบกับในช่วงเวลานั้นจีนตกอยู่ในสถานการณ์แตกแยกของบ้านเมืองหรือเรียกว่า "ยุคขุนศึก" (ค.ศ. 1916-1927) มีการสู้รบกันระหว่างพวกขุนศึกต่างๆ ทั่วประเทศ ดังนั้นรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีฮาระ เคอิ (Hara Kei) ของญี่ปุ่นจึงส่งเสริมจางจ้าวหลิน (Zhang Zuolin) ขุนศึกของจีนให้มีอำนาจอยู่ในแมนจูเรียเพื่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่น สำหรับจางจ้าวหลินเองมีความคิดที่จะสนับสนุนด้านการค้าขายและระบบอุตสาหกรรมของจีนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะเรื่องธุรกิจเส้นทางรถไฟ จางจ้าวหลินคิดว่าอาจเป็นประโยชน์ต่อแมนจูเรีย ถ้าให้การร่วมมือกับญี่ปุ่น

จนกระทั่งเดือนเมษายน ค.ศ. 1927 พลเอกทนะกะ กิอิชิ (General Tanaka Giichi, ค.ศ.1927-1929) ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี เขาเป็นนายทหารที่เข้ามาเล่นการเมืองและมีแนวความคิดที่สำคัญ ปรากฏอยู่ใน " The Tanaka Memorial" (Myer, 2005) คือ ต้องการยึดครองแมนจูเรีย รวมทั้งพลเอกทนะกะตระหนักดีว่าเสียงส่วนใหญ่ของกลุ่มทหารต้องการให้ญี่ปุ่นเข้ายึดแมนจูเรีย รัฐบาลของพลเอกทนะกะจึงได้ใช้นโยบายไม้อัดแข็ง (positive diplomacy) จัดการกับจีนเพื่อรักษาและขยายผลประโยชน์ของญี่ปุ่น ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ประการแรก คือ การส่งทหารเข้าไปในมณฑลชานตง (Shandong) ใน ค.ศ. 1927 เพื่อปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของชาวญี่ปุ่น และสกัดกั้นการรวมชาติจีนของเจียงไคเช็ค (Chiang kai-shek) ประการที่สอง คือ การจัดการประชุมเอเชียตะวันออกขึ้นที่โตเกียว เพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ต่อจีน ผลของการ

ประชุมคือกองทัพญี่ปุ่นในแมนจูเรีย (กองทัพกวานตุง) พยายามหาทางที่จะดึงเอาแมนจูเรียและมองโกเลียมาจากจีน นำไปสู่การฆาตกรรมจางจั้วหลิน ขุนศึกแห่งแมนจูเรีย ใน ค.ศ. 1928

ระยะที่ 3 ระหว่าง ค.ศ. 1931-1945 เป็นระยะที่จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นพยายามจะเข้าไปมีอิทธิพลครอบงำจีนและจัดระเบียบการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใหม่อีกครั้ง เริ่มต้นโดยการปฏิบัติการอิสระจากรัฐบาลของกองทัพกวานตุงที่รักษาการณ์ทางรถไฟในแมนจูเรีย ได้ทำการบุกยึดแมนจูเรียในวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1931 (Manchuria Incident) และดำเนินการให้แมนจูเรียประกาศตัวเป็นประเทศอิสระเปลี่ยนชื่อเป็นแมนจูกว้อ (Manchukuo) (Ibiblio, n.d.) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1932 และ ผู่อี๋ (Pu Yi) จักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์ชิง ซึ่งถูกปลดจากการปฏิวัติ ค.ศ. 1912 มาเป็นประมุขของประเทศในฐานะผู้นำหุ่น ที่มีญี่ปุ่นคอยบงการทุกอย่าง อย่างอยู่เบื้องหลัง เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1933 ที่ประชุมสมัชชาของสันนิบาตชาติมีมติให้ญี่ปุ่นถอนทหารออกจากแมนจูเรีย และให้ถือว่าจีนยังคงมีอธิปไตยเหนือแมนจูเรีย ญี่ปุ่นจึงตอบโต้ด้วยการประกาศลาออกจากการเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ (Greenfield History Site, n.d.)

ญี่ปุ่นได้จัดการปกครองดินแดนแมนจูกว้อให้เหมือนกับว่าแมนจูกว้อเป็นจักรวรรดิส่วนตัวของตน ประการแรก คือ ญี่ปุ่นปกครองโดยให้กองทัพกวานตุงทำหน้าที่จัดการเรื่องต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ กิจการภายใน กิจการกองทัพ นโยบายต่างประเทศ ใน ค.ศ. 1938 เมื่อมีการประกาศนโยบายจัดระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียง เพื่อสร้างพันธมิตรระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงในการปฏิรูปประเทศจีนและแมนจูกว้อ ทำให้มีการดำเนินงานร่วมทางเศรษฐกิจระหว่างแมนจูกว้อกับจีนเข้าด้วยกัน ประการที่สอง คือ ระบบการศึกษา ญี่ปุ่นได้จัดตั้งโรงเรียนให้เหมือนกับดินแดนอาณานิคมได้หวัน และเกาหลี ประการสุดท้าย คือ ใช้วิธีการโฆษณาว่าญี่ปุ่นเป็นผู้เข้ามาช่วยเหลืออุปถัมภ์อย่างมีมิตรไมตรี

การปฏิบัติการของกองทัพกวานตุงดังกล่าวไม่เพียงแต่สามารถทำให้ญี่ปุ่นเข้าไปมีอิทธิพลในดินแดนแมนจูเรียเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการกระตุ้นให้เกิดลัทธิทหารรุนแรงภายในประเทศอย่างมากจนสามารถผลักดันให้ญี่ปุ่นก่อสงครามกับจีนใน ค.ศ. 1937 กลายเป็นสงครามที่ยืดเยื้อ และทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในจีนเพิ่มขึ้นแต่อำนาจของชาติตะวันตกลดลง เมื่อญี่ปุ่นรุกรานจีนอย่างเต็มที่ใน ค.ศ. 1939 สหรัฐอเมริกาและอังกฤษจึงเริ่มมีปฏิกริยาต่อต้าน ในที่สุดสงครามจีนอันยืดเยื้อก็กลายเป็นสงครามมหาเอเชียบูรพาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่สอง

พัฒนาการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในแมนจูเรีย ระหว่าง ค.ศ. 1895 - 1945 เป็นเรื่องราวที่น่าศึกษา ด้วยเหตุผลที่ว่าญี่ปุ่น คือ ชาวตะวันออกเพียงชาติเดียวที่สามารถก้าวขึ้นไปทัดเทียม

และแข่งขันกับมหาอำนาจซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นชาวตะวันตกทั้งสิ้น ส่วนดินแดนแมนจูเรียก็มีความสำคัญด้วยเป็นดินแดนยุทธศาสตร์ทางทหารเพราะอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุ และยังเป็นอาณาเขตของจักรวรรดิจีนซึ่งเคยเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่นับแต่โบราณ รวมทั้งแมนจูเรียยังเป็นที่ต้องการของมหาอำนาจรัสเซียในเวลานั้น จึงไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับญี่ปุ่นเลยในการที่จะช่วงชิงความเป็นใหญ่ในดินแดนดังกล่าว ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าพัฒนาการของจักรวรรดิญี่ปุ่นในดินแดนแมนจูเรียมีจุดเริ่มต้น การดำเนินการ และผลสรุปเช่นไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังและปัจจัยที่นำไปสู่การเป็นชาติจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น
2. เพื่อศึกษาการดำเนินการของพัฒนาการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในแมนจูเรียระหว่าง ค.ศ. 1895-1945
3. เพื่อศึกษาผลของพัฒนาการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในแมนจูเรีย ระหว่าง ค.ศ. 1895-1945

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบภูมิหลังและปัจจัยที่นำไปสู่การเป็นชาติจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น
2. ทำให้ทราบวิธีการดำเนินการของพัฒนาการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในแมนจูเรียระหว่าง ค.ศ. 1895-1945
3. ทำให้ทราบผลของพัฒนาการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในแมนจูเรีย ระหว่าง ค.ศ. 1895-1945

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกศึกษาพัฒนาการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในแมนจูเรีย โดยเริ่มต้นตั้งแต่ ค.ศ. 1895 จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1945 สืบเนื่องจาก ค.ศ. 1895 เป็นปีที่ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จชนะในสงครามกับจีนเป็นครั้งแรก ถือเป็นการเริ่มต้นของการเป็นชาติจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น ส่วน ค.ศ. 1945 เป็นปีที่ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ในสงครามมหาเอเชียบูรพา จึงเป็นการสิ้นสุดของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน ในการกำหนดขอบเขตเนื้อหาของการศึกษาได้แบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก คือ ปัจจัยที่ส่งเสริมในการเป็นชาตินักจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น ส่วนที่สอง คือ กระบวนการดำเนินการต่างๆของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในการขยายอำนาจเข้าไปสู่ดินแดนแมนจูเรีย ส่วนสุดท้าย คือ ลักษณะของผลจากการดำเนินการของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในแมนจูเรีย